

УДК 343.301:(342.924+342.565.2)(477) М. А. Рубашенко

канд. юрид. наук, доц.,

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2025.24.344332>

доцент кафедри кримінального права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОСКАРЖЕННЯ, ЗМІНИ ТА ВТРАТИ ЧИННОСТІ ПРАВОВИМИ АКТАМИ, НА ПІДСТАВІ ЯКИХ ЗАСТОСОВАНО САНКЦІЇ, В КОНТЕКСТІ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЇХ ПОРУШЕННЯ ТА ОБХІД

Наукова стаття присвячена комплексному аналізу взаємозв'язку між оскарженням й іншими видами припинення санкційних правовідносин та кримінальною відповідальністю за порушення або обхід санкцій, запроваджених Україною після початку широкомасштабної агресії Російської Федерації.

Автор виходить із того, що санкції є ефективними лише за наявності кримінальних покарань за їх порушення. Обґрунтовується критична важливість права на оскарження обмежувального заходу, оскільки воно не лише слугує засобом правового захисту для підсанкційних осіб, але й виступає інструментом дисциплінування владних суб'єктів, що застосовують санкції, забезпечуючи чіткість, точність та обґрунтованість їхніх рішень, що є необхідною умовою для легітимності санкційної політики в цілому.

*У статті досліджуються норми КК України, які *lex lata* використовуються для кваліфікації порушень санкцій, проєкт законодавчих змін і зобов'язання України щодо імплементації Директиви (ЄС) 2024/1226, дія санкційних актів у часі та її вплив на доведення складу кримінального правопорушення, європейські механізми адміністративного та судового оскарження санкцій і їх порівняння з національним.*

*Ключовим результатом дослідження є виокремлення двох типів юридичних фактів, що припиняють санкційні правовідносини – реабілітуючих та nereабілітуючих: перші обумовлені визнанням санкційного правового акта незаконним або неконституційним, що унеможливорює кримінальне переслідування, а другі – обумовлені закінченням строку дії санкції, а так само добровільним скасуванням чи зміною правового акту суб'єктом правотворчої діяльності, які не впливають на встановлення *actus reus* та притягнення до кримінальної відповідальності.*

Ключові слова: обмежувальні заходи; міжнародні санкції; порушення санкцій; обхід санкцій; кримінальна відповідальність; кримінальні правопорушення; право на судовий захист; право на справедливий суд; оскарження санкцій.

Вступ. Після повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році проблема забезпечення ефективності санкцій, застосованих у зв'язку

з російською агресією, набула особливої актуальності. Наразі можна стверджувати про кристалізацію санкційного права, як комплексної системи правових норм, що регулюють санкційні правовідносини, які в широкому сенсі пов'язані із запровадженням, реалізацією, дотриманням, контролем та оскарженням спеціальних обмежувальних заходів (санкцій), що застосовуються державою (як правило, щодо іноземних держав, їхніх фізичних та юридичних осіб) з метою захисту національних інтересів та/або дотримання міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, нерозповсюдження зброї масового знищення, відмови від підтримки тероризму тощо. У цій статті санкційні правовідносини розуміються у їх вузькому значенні – як відносини, що виникають між державою та підсанкційними й іншими суб'єктами з приводу виконання (дотримання) застосованих обмежувальних заходів.

Обмежувальні заходи (санкції) функціонують насамперед як зовнішньополітичний інструментарій примусу, основною метою якого є індукування бажаних змін у зовнішній політиці та/або діяльності суб'єктів, щодо яких вони застосовуються. Проте, без адекватного правового забезпечення відповідальності за порушення встановлених обмежень, санкції набувають переважно декларативного характеру. Відсутність суворих та ефективних засобів примусу, здатних стримувати обхід санкцій, призводить до нівелювання зусиль держави, спрямованих на їх застосування та адміністрування. Це, у свою чергу, суттєво знижує загальну ефективність санкційного механізму та створює пряму загрозу життєво важливим національним інтересам України¹.

У механізмі притягнення до кримінальної відповідальності за порушення та обхід санкцій правові акти, на яких ґрунтується застосування санкцій, виконують роль додаткових юридичних джерел, завдяки яким визначається протиправність діяння (*actus reus*). Кримінально-правові відносини з приводу

¹ Рубашенко М. А., Климосюк А. С. Перспектива криміналізації порушення законодавства про санкції в Україні. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 1. С. 120–122. URL: <https://doi.org/10.61417/2786-7900.2024.3.6>.

порушення санкцій не можуть виникнути без одночасного існування чинних санкційних правовідносин, які встановлюють відповідні обмеження і заборони. Однак санкційні правовідносини є динамічними: обмежувальні заходи можуть бути змінені, скасовані, а правові акти, на яких вони ґрунтуються, можуть бути визнані неконституційними чи втратити чинність з певних підстав. У зв'язку з цим є потреба у встановленні того, яким чином припинення чи зміна санкційних правовідносин впливатиме на визначення складу порушення та обходу санкцій та притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх публікацій. Питання кримінальної відповідальності за порушення та обхід санкцій та питання оскарження санкційних обмежень та припинення їх дії з інших підстав знайшли своє відображення переважно в нечисленних аналітичних оглядах громадських та експертних організацій², на сторінках блогів окремих правників теоретиків та практиків³, рідше в окремих наукових статтях, що стосуються характеристики Директиви (ЄС) 2024/1226 та потреби в її транспозиції⁴. Однак проблематика впливу припинення

² Див. напр.: Директива ЄС про криміналізацію порушення санкцій: Огляд та рекомендації для України: аналітика [Климосюк А., Рубашенко М.]; аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 2024. [б.в.]. 27 с. URL: https://confiscation.com.ua/media/Директива_ЄС_про_криміналізацію_порушення_санкцій_Огляд_та_рекомендації_для_України_1.pdf; Практики транспозиції Директиви ЄС 2024/1226 державами-членами Союзу: визначення кримінальних правопорушень і покарання за порушення обмежувальних заходів Союзу: аналітика [Климосюк А., Рубашенко М., Гузій О., Хутор Т.]; аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 2025. [б.в.]. 68 с. URL: https://izi.institute/analysts/Transposition_of_EU_directive_2024_1226_by_EU_member_states_ILI/; Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права [Коваль Д., Бернацький Б.]; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 96 с.

³ Див. напр.: Бедовська О. Санкції та верховенство права: як знайти баланс. *Опора*. URL: <https://opora.ua.org/viyna/sanktsiyi-ta-verkhovenstvo-prava-iak-znaiti-balans-24638>; Єніч В., Артимова Д. Право на адміністративне оскарження санкцій. Частина 1. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pravo-na-administrativne-oskarzhennya-sankciy-chastina-1.html>; Межі судового контролю при застосуванні санкцій, запроваджених РНБО України та введених у дію указом Президента України, обговорили під час засідання робочої групи НКР при ВС. *Судова влада України. Новини*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1606879>.

⁴ Див. напр.: Кузнецов В. В. Криміналізація порушення законодавства про санкції: витоки і проблеми нормотворчої діяльності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 1. С. 123–131. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.16>; Рубашенко М. А. Право на оскарження застосування обмежувальних заходів в адміністративному порядку: вітчизняний вимір та європейський досвід. *Конституційний захист прав людини в контексті доктрини європейської та української юстиції: теорія і практика*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 25 черв. 2025 р.). Івано-Франківськ, 2025. С. 295–300; Рубашенко М. А., Климосюк А. С. Перспектива криміналізації порушення законодавства

санкційних правовідносин, у т. ч. й унаслідок оскарження санкцій, на процес притягнення до відповідальності та диференціації юридичних наслідків поки не знайшла свого відображення в юридичних джерелах.

З огляду на це *метою* статті є встановлення видів оскарження правових актів, на підставі яких застосовано санкції та інших юридичних фактів, котрі припиняють санкційні правовідносини, їх типологізація з точки зору впливу на кримінально-правові відносини, що складаються між порушником санкцій та державою у зв'язку із учиненням порушення, та з'ясування кримінальних та кримінальних процесуальних наслідків такого припинення.

Методологічна стратегія цього дослідження з огляду на зосередження уваги виключно на правових наслідках настання таких юридичних фактів, які спричиняють припинення санкційних правовідносин між державою та конкретним підсанкційним суб'єктом для притягнення порушників санкційного режиму до кримінальної відповідальності, передбачає спершу постановку існуючих та потенційних проблем впливу цих юридичних фактів шляхом короткого огляду питань криміналізації порушення санкцій та можливих правоприпиняючих фактів. Основний зміст статті викладається кількома блоками, присвячених розгляду питання про кореляцію санкційних правовідносин та часу вчинення порушення санкцій, європейської та національної рамки оскарження обмежувальних заходів, а також умовно виокремлених «реабілітуючих» та «нереабілітуючих» правоприпиняючих юридичних фактів та їх впливу на притягнення до кримінальної відповідальності за порушення санкцій.

Дослідження спирається на традиційний для правничих розвідок юридичний аналіз вітчизняних нормативних джерел, судової практики, зарубіжного досвіду та наукових публікацій.

*І. Кримінальна відповідальність за порушення санкцій: *lex lata* і *lex ferenda**

За змістом частин 2 і 3 Закону України «Про санкції» рішення про застосування, скасування та внесення змін до санкцій приймається Радою національної безпеки та оборони України (далі – РНБО) та вводиться в дію указом Президента України, а у випадку санкцій щодо іноземної держави або невизначеного кола осіб чи стосовно певного виду діяльності (секторальні санкції) – затверджується протягом 48 годин з дня видання указу Президента України постановою Верховної Ради України. В обох випадках положеннями закону підкреслюється, що відповідне рішення є обов’язковим до виконання.

Хоча Закон України «Про санкції» імперативно закріплює обов’язковість виконання рішень про застосування обмежувальних заходів, він не містить положень щодо юридичної, у т. ч. й кримінальної, відповідальності за їх порушення. Санкційне законодавство буквально легалізувало лише саме застосування санкцій, однак підстав для відповідальності за їх порушення воно не створює⁵. На сьогодні в КК України відсутні окремі спеціальні норми, які б передбачали кримінальну відповідальність безпосередньо за порушення або обхід санкцій. Це створює ситуацію, коли органи розслідування змушені кваліфікувати такі дії через норми про суміжні склади кримінальних правопорушень: за відсутності спеціальної норми дії порушників намагаються «підтягнути» під інші статті КК України, залежно від характеру дій.

Так, окремі санкційні порушення можуть тягнути відповідальність за ст. 111-2 (пособництво державі-агресору) чи відповідною частиною ст. 111-1 (наприклад, господарський чи посадовий колабораціонізм) у випадках, якщо бізнес чи посадовець окупаційної адміністрації продовжує працювати з підсанкційними суб’єктами держави-агресора або передає їм ресурси. Не

⁵ Директива ЄС про криміналізацію порушення санкцій: Огляд та рекомендації для України: аналітика [Климосьюк А., Рубашенко М.]; аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 2024. С. 18. URL: https://confiscation.com.ua/media/Директива_ЄС_про_криміналізацію_порушення_санкцій_Огляд_та_рекоме_ндації_для_України_1.pdf.

виключається можливість застосування й інших норм з розділу I Особливої частини КК України, зокрема, щодо фінансування дій, учинених з метою зміни меж території України, повалення чи насильницької зміни конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 110-2), державної зради (ст. 111). Порухення санкцій може супроводжуватися складанням завідомо неправдивих документів, внесенням до дійсних офіційних документів неправдивих відомостей, їх незаконним використанням, що є підставою для відповідальності за статтями 358 та 366 КК України.

Судова практика підтверджує застосування цих норм щодо обходу вітчизняних санкцій, хоча й такі приклади поодинокі. Так, у справі про поставки меблевої фурнітури АТ «Новий Стиль» суд констатував, що генеральний директор за попередньою змовою з іншими службовими особами та фактичними власниками підприємства здійснювали діяльність, завдяки чому продукція українського підприємства постачалася російським підприємствам, у тому числі тим, що мають частку державної власності та перебувають під санкціями⁶. У справі про експорт машинобудівної продукції АТ «Насосенергомаш» на початку березня 2022 року Голова правління АТ у змові з представниками холдингу «Група ГМС», узгодив схему обходу санкцій шляхом використання посередницьких компаній і підписання додаткових угод до чинних контрактів із російськими підприємствами, датованих заднім числом⁷. Винні були засуджені за господарський колабораціонізм (ч. 4 ст. 111-1 КК України).

У наведених прикладах порушення санкцій саме собою не слугує складовою підстави для притягнення до кримінальної відповідальності, адже склад господарського колабораціонізму не передбачає ознак, котрі прямо чи опосередковано були б пов'язані з необхідністю з'ясування питання про те, чи

⁶ Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова у справі № 639/6386/24 від 09 жовтня 2024 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122179677>.

⁷ Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 17 березня 2025 р. у справі № 592/13646/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125860413>.

був суб'єкт, з яким співпрацювали винні особи підсанкційним та/або чи була діяльність, яку здійснювали ці особи, заборонена санкціями. Ключовим моментом натомість є факт співпраці з окупантом чи його представниками та заподіяння такою діяльністю шкоди національній безпеці України. Подібне стосується й інших згаданих вище кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 110-2, 111, 111-2 КК України. Прийняття рішення про застосування санкцій, а так само зміна чи скасування такого рішення не впливає на питання про притягнення «порушника» до кримінальної відповідальності за цими статтями.

Водночас схеми порушення та обходу санкцій нерідко передбачають залучення службових осіб та осіб, які надають публічні послуги, з метою використання повноважень цих осіб чи пов'язаних з цими повноваженнями можливостей. З огляду на це, арсенал чинних кримінально-правових норм містить зокрема норми про зловживання владою, службовим становищем чи повноваженнями (статті 364, 364-1, 365-2 КК України) та про службову недбалість (ст. 367 КК України). При застосуванні цих статей наявність чи відсутність підстави кримінальної відповідальності за те чи інше «службове кримінальне правопорушення» нерідко вирішальним чином залежить від того, чи були дії спеціального суб'єкта (суб'єкта повноважень) протиправними, у т. ч. чи порушували вони заборони на вчинення дій з підсанкційними суб'єктами чи щодо підсанкційних активів та чи були ці заборони чинними на момент використання спеціальним суб'єктом своїх повноважень. Так, якщо заборона на вчинення дій стосовно майна, щодо якого застосовано санкцію блокування активів, буде визнана незаконною, то й невиконання чи неналежне виконання повноважень службовою особою в частині недотримання заборони, визнаної пізніше незаконною, може безпосередньо впливати на питання про наявність об'єктивної сторони (*actus reus*) службової недбалості.

Таким чином, *lex lata* у справах про порушення та обхід санкційних заборон і обмежень припинення санкційних правовідносин може впливати

на вирішення питання про наявність певного складу кримінального правопорушення у випадку, якщо диспозиція відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК України є бланкетною, тобто передбачає звернення до інших законів чи підзаконних нормативно-правових актів, зокрема й актів санкційного законодавства, для з'ясування змісту суспільно небезпечного діяння чи інших ознак складу кримінального правопорушення.

Фрагментарне охоплення чинним КК України порушень обмежувальних заходів, їх розпорошеність у межах різних статей Особливої частини та їх «зв'язаність» обов'язковими ознаками на кшталт мети заподіяння шкоди державі чи суспільно небезпечними наслідками у виді істотної шкоди або тяжких наслідків обумовили появу законотворчих ініціатив щодо криміналізації порушення та обходу санкцій. Президент України подав до парламенту як невідкладний Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (№12406 від 14.01.2025), а 3 червня 2025 року парламент прийняв його за основу⁸. Проектом передбачається доповнення КК України статтею 114-3, якою передбачається відповідальність за порушення спеціального економічного та іншого обмежувального заходу (санкції), що може виражатися в умисному невиконанні санкції, перешкоджанні її виконанню або в її умисному обході. Фактично йдеться про спеціальну норму, яка охоплюватиме порушення обмежувальних заходів, застосованих Україною, незалежно від того, чи вчиняє таке порушення підсанкційна особа, службова чи інша уповноважена особа, чи навіть треті особи.

⁸ Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) №12406 від 14 січня 2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621>.

Цей законопроект є втіленням ініціативи щодо криміналізації порушення національних санкцій України. Разом з тим, будучи країною-кандидатом на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), Україна зобов’язалась до моменту набуття офіційного членства здійснити транспозицію директив ЄС до свого законодавства, у т.ч. й Директиви (ЄС) 2024/1226 «Про визначення кримінальних правопорушень і покарання за порушення обмежувальних заходів Союзу та внесення змін до Директиви (ЄС) 2018/1673»⁹. Ця директива встановлює правову рамку щодо забезпечення ефективності санкційної політики ЄС та охоплює такі питання: перелік діянь, які охоплюються поняттям «порушення санкцій»; форми вини; факультативний поріг криміналізації; види покарань, які застосовуються до фізичних та юридичних осіб; обставини, які пом’якшують покарання, та обставини, які обтяжують покарання; строки давності за вчинені порушення; правила юрисдикції; інструменти розслідування, координація та співпраця між компетентними органами держав-членів та інституціями ЄС; інші заходи кримінально-правового характеру¹⁰.

Це означає, що прийняттям парламентом законопроекту №12406 процес криміналізації порушення обмежувальних заходів не обмежиться, адже окрім криміналізації порушення національних санкцій, Україна повинна буде також криміналізувати порушення санкцій ЄС та узгодити свою законодавчу рамку у сфері застосування санкцій із правовою рамкою ЄС.

З точки зору *lex ferenda* проблема визначення впливу припинення санкційних правовідносин на кримінально-правові відносини в разі реалізації законодавчих ініціатив та транспозиції Директиви (ЄС) 2024/1226 стане більш

⁹ Directive (EU) 2024/1226 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures and amending Directive (EU) 2018/1673. EUR-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32024L1226>.

¹⁰ Практики транспозиції Директиви ЄС 2024/1226 державами-членами Союзу: визначення кримінальних правопорушень і покарання за порушення обмежувальних заходів Союзу: аналітика [Климосьок А., Рубашенко М., Гузій О., Хутор Т.]; аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 2025. [б.в.]. С. 7. URL: https://izi.institute/analysts/Transposition_of_EU_directive_2024_1226_by_EU_member_states_ILI/.

гострою, а тому вже нині потрібно з'ясувати правові наслідки припинення дії, скасування чи зміни обмежувальних заходів на притягнення особи до кримінальної відповідальності за їх порушення.

II. Санкційні обмеження і час учинення їх порушення

Закон України «Про санкції» у ст. 4 передбачає можливість застосування широкого спектра спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів. Ці санкційні обмеження можуть застосовуватися як до іноземних держав, іноземних юридичних та фізичних осіб, так і, у виняткових випадках, до громадян України, щодо яких є підстави для їх застосування, визначені законом. Серед найбільш поширених та суттєвих обмежень – блокування активів, повна заборона або обмеження торговельних операцій, включаючи заборону на транзит, польоти та перевезення територією України, запобігання виведенню капіталів за межі України, анулювання або призупинення ліцензій, дозволів та інших спеціальних прав на провадження певних видів діяльності, включно з правом на користування надрами, відмова у наданні та скасування віз, позбавлення державних нагород та інших форм відзначення, заборона на участь у приватизації та оренді державного майна тощо.

Цей Закон слід розглядати лише як загальну правову рамку, якою окреслюються види обмежувальних заходів, підстави, порядок й мета їх застосування, а також окремі правові гарантії. Натомість нормативні акти, якими безпосередньо застосовуються санкції щодо іноземних держав, окремих осіб чи суден, приймаються на основі цього Закону та є підзаконними. До них залежно від того, щодо кого/чого застосовуються санкції, належать Укази Президента України, а також у визначених Законом випадках – разом з останніми і постанови Верховної Ради України.

Саме положення Закону України «Про санкції» та прийнятих на його основі відповідних указів Президента України та постанов Верховної Ради України становлять ядро санкційного законодавства України. У разі застосування відповідної кримінально-правової норми та з'ясування питання

про наявність чи відсутність у вчиненому суспільно небезпечного діяння правозастосувачу необхідно звертатися до цих нормативних актів. З точки зору їх взаємозв'язку з кримінально-правовими нормами вони є тими актами, до яких відсилає кримінальний закон з метою з'ясування змісту положень закону про кримінальну відповідальність.

У науковій літературі справедливо відмічається, що принцип *nullum crimen nulla poena sine lege* не виключає можливості існування бланкетних норм, які відсилають до певних правил, інструкцій тощо, іншим чином дозволяють державним органам, посадовим особам впливати шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів на конкретні ознаки складу злочину і, фактично, на визнання чи невизнання того чи іншого діяння злочином; хоча ці нормативно-правові акти не є законом про кримінальну відповідальність, у разі зміни чи скасування певних їх положень може фактично відбутися криміналізація або декриміналізація того чи іншого діяння¹¹.

Тож у разі криміналізації порушення обмежувальних заходів шляхом доповнення КК України спеціальною статтею про порушення обмежувальних заходів (*lex ferenda*) або в разі вирішення питання про наявність суспільно небезпечного діяння, як ознаки об'єктивної сторони, якщо воно пов'язане з необхідністю дотримання санкційних заборон та обмежень, напр., за ст. 367 КК України (*lex lata*), правозастосувачу необхідно з'ясовувати зміст відповідних заборон та обмежень й обов'язок «порушника» щодо їх дотримання на момент учинення інкримінованого діяння.

Відповідно до ч.ч. 2 і 3 ст. 4 КК України, кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час учинення цього діяння, а часом учинення кримінального правопорушення визнається час

¹¹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. С. 80.

учинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. Хоча цитовані положення безпосередньо стосуються чинності в часі закону про кримінальну відповідальність, принцип прямої дії є загальним правилом для дії всіх нормативних актів. Так, у ч. 1 ст. 57 Закону України «Про правотворчу діяльність» встановлено, що дія нормативно-правового акта у часі є реалізацією нормативно-правового акта щодо суспільних відносин, що виникли після набрання ним чинності або до набрання ним чинності і тривали станом на дату набрання актом чинності. Дія нормативно-правового акта поширюється на суспільні відносини, що виникли (тривають) після набрання ним чинності, якщо інше не передбачено Конституцією України чи законом. А відповідно до ч. 2 цієї ж статті, дія нормативно-правового акта починається з моменту набрання ним чинності, якщо інше не передбачено законом, і закінчується моментом припинення його дії¹².

З цих нормативних положень насамперед випливає, що під час застосування відповідної кримінально-правової норми та встановлюючи склад кримінального правопорушення правозастосувач може спиратися лише на ті санкційні обмеження, які були визначені указами Президента України і постановами Верховної Ради України, що діяли на момент учинення інкримінованого суспільно небезпечного діяння. Застосування підзаконних нормативно-правових актів, які припинили свою дію, або які ще не набрали чинності (не почали діяти) є неможливим. Вирішуючи питання про відповідальність особи за ймовірне порушення санкційних обмежень, не можна використовувати ті нормативними актами (зокрема, укази Президента України та постанови Верховної Ради України), що не діяли (не мали юридичної сили) на момент вчинення інкримінованого діяння.

Указане є фундаментальною конституційною гарантією, що випливає з

¹² Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

принципу правової визначеності: 1) особа повинна мати можливість чітко знати, які саме дії є дозволеними, а які забороненими, у певний момент часу; 2) на особу не можна покласти обов'язок виконувати нечинні норми – виконання нечинних норм означало б, що особа має додаткові, непередбачувані обов'язки, не закріплені в чинному законодавстві. Це видається очевидним і таким, що навряд чи викличе істотні проблеми в правозастосуванні.

Такі самі наслідки наставатимуть і у випадку, якщо на момент вчинення інкримінованого діяння дію відповідних указу Президента України чи постанови Верховної Ради України, якими встановлено санкційні обмеження, було зупинено. Зупинення дії нормативного акта врегульовано ст. 50 Закону України «Про правотворчу діяльність» та може бути здійснено, зокрема, суб'єктом правотворчої діяльності, що прийняв (видав) відповідний нормативно-правовий акт.

Складніші ситуації, однак, можуть виникнути у тих випадках, коли нормативний акт, яким окреслено загальну правову рамку для застосування санкцій або визначено конкретне санкційне обмеження, припиняє свою дію пізніше часу вчинення порушення санкції. Припинення дії вказано нормативного акта з урахуванням положень Конституції України та статей 57, 60–62 Закону України «Про правотворчу діяльність» може відбуватися у зв'язку з такими юридичними фактами:

і) щодо Закону України «Про санкції»: і) визнання його чи окремого його структурного елементу таким, що втратив чинність; ii) внесення до нього змін, якими фактично скасовується чи звужується санкційне обмеження; iii) визнання його в цілому таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним); iv) визнання неконституційним окремих його структурних елементів, які передбачали відповідне санкційне обмеження;

2) щодо указу Президента України та постанови Верховної Ради України, якими визначаються санкційні обмеження, окрім тих юридичних фактів, що

характерні для припинення дії Закону України «Про санкції», такими можуть бути також: і) сплив строку (терміну) дії, окрім випадків застосування безстрокових санкцій; ii) визнання їх або їх відповідних структурних елементів протиправними та нечинними судом (у межах адміністративного судочинства).

Припинення дії цих нормативних актів або окремих їх положень з окреслених підстав, якщо відповідні юридичні факти мали місце вже після вчинення порушення санкції (тобто, на момент учинення діяння санкційне обмеження було передбачене діючими (чинними) нормативними актами, які однак пізніше припинили свою дію повністю чи в окремій частині), може ставити під сумнів як законність, так і доцільність притягнення порушника до кримінальної відповідальності. Однак значення цих юридичних фактів є різним, вони тягнуть за собою різні правові наслідки, що обумовлено відмінним характером їх впливу на кримінально-правові відносини, які складаються між державою та особою, що вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, та зміст яких узагальнено зводиться до права держави застосувати до порушника санкцій встановлені цим законом правообмеження та обов'язку порушника їх зазнати.

Залежно від правових наслідків та характеру впливу на кримінально-правові відносини ці правоприпиняючі юридичні факти у разі їх настання після вчинення інкримінованого діяння доцільно поділити на дві групи – *реабілітуючі* та *нереабілітуючі*. Перші впливають із того, що юридичний факт, яким припиняється дія правового акту, пов'язаний із визнанням цього акту чи його відповідного елементу неправовим, а тому виключають підставу кримінальної відповідальності за порушення санкції. Другі – не пов'язані з протиправною природою правового акту, на основі якого застосовано санкцію, а тому не виключають можливість притягнення до кримінальної відповідальності.

Аналогічний підхід використовується доктриною та практикою кримінального процесуального права в частині диференціації підстав для

закриття провадження у справі. Так, ст. 284 КПК передбачено вичерпний перелік підстав для закриття кримінального провадження, які класифікуються на реабілітуючі та нереабілітуючі. Реабілітуючі пов'язані з констатацією факту того, що підозрюваний/обвинувачений не вчинив злочину, а нереабілітуючі навпаки – позитивно вирішують питання про вчинення особою злочину¹³.

III. Оскарження обмежувальних заходів: європейська та національна правові рамки

Припинення санкційних правовідносин, як виду публічних відносин, може бути наслідком виявлення волі однієї з двох сторін – суб'єкта, який запровадив санкції, або ж суб'єкта, права та законні інтереси якого постраждали внаслідок їх запровадження. У першому випадку відповідний компетентний орган влади чи посадова особа скасовують чи змінюють обмежувальні заходи або відмовляються від продовження терміну їх дії. У другому – припинення дії обмежувального заходу відбувається внаслідок використання підсанкційним суб'єктом або іншою особою, прав та законних інтересів якої він стосується, різних інструментів оскарження, наявність та реальна можливість ефективного використання яких служить основною гарантією, що легітимізує обмежувальні заходи, запобігає їх перетворенню в свавілля владних суб'єктів.

У рамках правової системи ЄС, з якою з огляду на пришвидшені євроінтеграційні процеси має бути гармонізована національна правова система України, однозначно визнається критична важливість інструментів оскарження рішень про застосування обмежувальних заходів (санкцій), оскільки ці інструменти є основою забезпечення верховенства права та поваги до основоположних прав осіб, яких стосуються санкції. Застосування обмежувальних заходів, які часто передбачають блокування активів або заборону на в'їзд, є актами публічної влади, що мають значний негативний

¹³ Постанова Касаційного кримінального суду від 7 липня 2021 року у справі № 487/1817/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98220764>.

вплив на майнові права та право на приватне життя адресатів, незалежно від їхнього статусу. Тож існування ефективних механізмів перегляду та судового контролю у цих випадках є важливим елементом санкційної політики ЄС, а отже й безумовною вимогою для держав-кандидатів в члени ЄС.

Ці механізми забезпечують можливість перевірки законності застосування санкцій, включаючи дотримання процедурних гарантій (наприклад, право на захист та належне повідомлення), відповідність критеріям включення до санкційних списків, а також пропорційність застосованих заходів. Можливість оскарження не лише слугує засобом захисту для підсанкційних осіб, але й виступає інструментом дисциплінування інституцій ЄС, що застосовують санкції, забезпечуючи чіткість, точність та обґрунтованість їхніх рішень, що є необхідною умовою для легітимності санкційної політики ЄС в цілому.

Ключовим нормативним елементом, що лежить в основі всього санкційного механізму ЄС, є ст. 29 Договору про ЄС, що міститься в межах розділу про спільну зовнішню політику та політику безпеки, та згідно з якою Рада ЄС ухвалює рішення, що визначають підхід Союзу до окремого питання географічного або тематичного характеру, а держави-члени забезпечують узгодженість своїх національних політик із позиціями Союзу¹⁴. На підставі цього ст. 215 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) уповноважує Раду ЄС вживати обмежувальні заходи у зв'язку з призупиненням, обмеженням або повним припиненням економічних і фінансових відносин з однією або кількома третіми країнами, у т.ч. й запроваджувати обмежувальні заходи щодо фізичних або юридичних осіб, груп або недержавних організацій. При цьому підкреслюється, що акти, зазначені у цій статті, повинні містити необхідні положення про правові гарантії¹⁵.

¹⁴ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

¹⁵ Там само.

Юридичні гарантії, імплементовані в санкційну систему ЄС, спрямовані на забезпечення принципу верховенства права та реалізацію права на ефективний захист. З точки зору забезпечення прав особи, яка вважає, що запроваджені обмежувальні заходи втручаються в її права та перешкоджають реалізації її законних інтересів, вони охоплюють два ключові аспекти контролю за законністю та обґрунтованістю рішень про запровадження санкцій.

Перший – це активне право адресата на адміністративне звернення про перегляд рішення. Підсанкційна особа має право на звернення до Ради ЄС з адміністративним запитом щодо перегляду власного статусу в будь-який час. Такий запит, як передбачено Регламентом (ЄС) № 269/2014, повинен бути вмотивований доказами (у т.ч. новими), аргументами або зміною обставин, які свідчать про помилковість початкової оцінки. Рада ЄС, у свою чергу, зобов'язана розглянути це звернення та надати вмотивовану відповідь, наслідком якої може бути у т.ч. й зміна чи скасування обмежувального заходу. Значення інструменту адміністративного несудового оскарження полягає насамперед в можливості забезпечити оперативне реагування на випадки безпідставного чи диспропорційного застосування санкцій, у т.ч. й у випадку помилкового внесення особи до санкційного списку.

В українській санкційній системі, на відміну від правової рамки ЄС, відсутній чітко закріплений та формалізований механізм адміністративного оскарження шляхом подання заінтересованою особою адміністративного звернення до органу, який запровадив санкції (тобто, до РНБО), з вимогою перегляду його статусу. Хоча прямої процедури адміністративного оскарження немає, підсанкційні особи можуть ініціювати цей процес, подаючи неформальні звернення, клопотання або нові докази до відповідних державних органів з метою надати інформацію, яка може бути врахована при періодичному перегляді санкцій або для прийняття рішення про внесення змін до санкційних списків.

З огляду на це, Закон України «Про санкції» потребує доповнення положеннями, які б надали фізичній чи юридичній особі, щодо якої застосовано санкцію, право звернутися до РНБО зі скаргою або зверненням про перегляд прийнятого рішення про застосування санкції. Законом достатньо визначити загальне рамкове положення, яке уможливило б такий порядок оскарження та зобов'язує РНБО розробити та затвердити порядок розгляду скарг/звернень громадян щодо застосованих санкцій. Натомість у відповідному порядку, рішення про прийняття якого підлягає затвердженню указом Президента України, орієнтуючись на загальні принципи адміністративної процедури та з урахуванням особливостей регульованої сфери, необхідно визначити детальні правила та процедури подання та розгляду скарг/звернень у зв'язку з застосуванням обмежувальних заходів¹⁶.

Другий – ефективний судовий захист. Найважливішою гарантією законності запроваджених санкцій в ЄС є право на ефективний судовий захист, закріплене у статті 263 ДФЄС. Ця норма надає фізичним та юридичним особам, які є безпосередніми адресатами санкційного акту, право ініціювати провадження про скасування відповідного рішення Ради ЄС у Суді ЄС. Судовий орган здійснює повний та ретельний контроль законності оскаржуваного рішення, перевіряючи такі аспекти, як наявність достатньої фактичної бази, відсутність очевидної помилки в оцінці з боку Ради, дотримання процедурних гарантій та пропорційність втручання у фундаментальні права, зокрема право власності.

В Україні право на судовий захист закріплене в ст. 55 Конституції та є широким поняттям, що охоплює можливість особи оскаржити в суді будь-яке рішення, дію чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Підсанкційні та інші особи, прав

¹⁶ Рубашенко М. А. Право на оскарження застосування обмежувальних заходів в адміністративному порядку: вітчизняний вимір та європейський досвід. *Конституційний захист прав людини в контексті доктрини європейської та української юстиції: теорія і практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 25 черв. 2025 р.). Івано-Франківськ, 2025. С. 299.

та законних інтересів яких стосуються санкції, можуть послідовно скористатися двома інструментами оскарження в межах права на судовий захист: 1) оскарження в адміністративному суді застосованого правового акту шляхом подачі позовної заяви та 2) після вичерпання засобів судового захисту в адміністративному судочинстві скористатися механізмом конституційного контролю шляхом подачі конституційної скарги.

У цій частині національна правова рамка загалом відповідає європейському зразку. Водночас ефективність права на судовий захист в Україні стикається з низкою проблем, які перешкоджають своєчасному, справедливому та повному відновленню порушених прав, однак ці питання мають системний характер та не вирішуються в рамках санкційної політики, потребують комплексного системного вирішення.

IV. Реабілітуючі правоприпиняючі юридичні факти

Визнання правового акту (чи окремого його структурного елементу), виданого (прийнятого) посадовою особою чи органом державної влади, незаконним або неконституційним тягне за собою не лише припинення його дії з цього моменту, але й має зворотний ефект: порушення санкції, котра застосовувалася до особи на підставі правового акту, визнаного пізніше незаконним чи неконституційним, не може бути підставою кримінальної відповідальності. Реабілітуючий характер таких правоприпиняючих фактів пов'язаний з тим, що сам обмежувальний захід визнається протиправним (незаконним чи неконституційним) або в цілому або стосовно конкретної особи (чи сектору). Невиконання незаконного чи неконституційного акту чи перешкоджання його виконанню не можуть тягнути відповідальність. Якщо своїм рішенням суд визнає застосований захід недійсним *ab initio* (з самого початку), це означає, що будь-які примусові дії, включно з притягненням до кримінальної відповідальності, не мають належного правового підґрунтя, а вчинені «порушення» – суспільної небезпечності. Більше того, якщо особу

було переслідувано або покарано на підставі невиконання незаконного заходу, вона має підстави вимагати відшкодування.

Визнання цих фактів реабілітуючими відповідає вимогам справедливості та належної правової процедури: якщо суд або інший уповноважений орган визначає, що правовий акт є протиправним, будь-які дії, вжиті відповідно до нього, включаючи притягнення до відповідальності, повинні бути скасовані. Непротягнення до відповідальності та право на компенсацію в цьому випадку є своєрідними гарантіями, які забезпечують цілісність та сталість правової системи.

Конституційною основою для таких висновків слугують положення ст. 8 Основного Закону про визнання та дію в Україні принципу верховенства права, а також ст. 19, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Зрештою, ст. 56 Конституції України гарантовано право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Визнати правовий акт, на підставі якого застосовано санкцію, незаконним або неконституційним може лише суд.¹⁷ Так, згідно зі ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України», до повноважень Суду належить, зокрема, вирішення питань про конституційність законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також вирішення питань про конституційність законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що

¹⁷ Підзаконні нормативно-правові акти можуть скасовуватися у зв'язку з їх незаконністю також і вищими органами влади, однак у випадку з указами глави держави та постановами парламенту у суб'єкта правотворчої діяльності відсутні вищі органи чи посадові особи.

застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. При цьому Суд розглядає питання конституційності як чинних актів (їх окремих положень), так і тих, що втратили чинність, якщо вони продовжують застосовуватись до правовідносин, що виникли під час їх чинності (ст. 8).

У рішенні Конституційного Суду України було сформульовано юридичну позицію, згідно з якою до повноважень Суду належить, зокрема, вирішення питань щодо відповідності Конституції України правових актів Верховної Ради України та Президента України, до яких віднесені як нормативно-правові, так й індивідуально-правові акти, при цьому перевірка Судом на відповідність Конституції України цих правових актів відбувається як за їх юридичним змістом, так і за процедурою їх розгляду, ухвалення чи набрання чинності¹⁸.

Перед Конституційним Судом України вже неодноразово ставилося питання про визнання неконституційними актів санкційного законодавства, наприклад, про визнання неконституційними окремих положень Закону України «Про санкції» за конституційними скаргами підсанкційних суб'єктів¹⁹, постанови Верховної Ради України «Про схвалення пропозицій щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) від 4 жовтня 2018 р. №2589-VIII²⁰, окремих положень указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» від 15 травня 2017 року № 133²¹. Однак поки жодного разу Судом не було прийнято

¹⁸ Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2002 від 27 березня 2002 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-02#Text>.

¹⁹ Ухвала Третньої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження від 14 жовтня 2025 р. №179-3(II)/2025. *Конституційний Суд України*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/179_32_2025.pdf.

²⁰ Ухвала Великої Палати Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження від 2 липня 2020 р. №6-уп/2020. *Конституційний Суд України*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_yn_2020.pdf.

²¹ Ухвала Великої Палати Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження від 31 травня 2018 р. №27-у/2018. *Конституційний Суд України*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/27-y_2018.pdf.

остаточного рішення переважно внаслідок процедурних підстав, наприклад через відсутність посилання на застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, чи через те, що вказана в поданні постанова Верховної Ради України взагалі не містить приписів, які б надавали їй характеру нормативного чи індивідуального акта, або у зв'язку з тим, що автори клопотання не навели обґрунтованих тверджень щодо неконституційності окремих положень указу глави держави.

Згідно зі ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України», закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. У зв'язку з цим кримінальне процесуальне законодавство передбачає додаткові гарантії для осіб, інтереси яких постраждали внаслідок визнання правового акту неконституційним. Правовим наслідком визнання неконституційними окремих положень чи в цілому Закону «Про санкції», відповідних Указу Президента України або постанови Верховної Ради України, є їх перегляд за виключними обставинами, що ініціюється учасником кримінального провадження: згідно з ч. 3 ст. 459 КПК України, встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, є виключною обставиною та підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили.

Предметна юрисдикція адміністративних судів визначена ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України), згідно з якою вона поширюється на справи у публічно-правових спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження (напр., якщо ці справи віднесені до юрисдикції

Конституційного Суду України чи мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства). При цьому в силу ч. 4 ст. 22 і ч. 5 ст. 266 КАС України справи щодо оскарження актів Верховної Ради України та Президента України підсудні Касаційному адміністративному суду Верховного Суду, як суду першої інстанції, та Великій Палаті Верховного Суду, як суду апеляційної інстанції.

У Верховному Суді перебуває значна кількість проваджень щодо оскарження указів глави держави про застосування санкцій, хоча позитивні для заявників рішення наразі є радше винятками. Так, Касаційний адміністративний суд визнав протиправним та нечинним Указ Президента України від 19 лютого 2023 року №82/2023 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 лютого 2023 року «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» у частині введення в дію персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) щодо одного банкіра – громадянина Французької Республіки, за його працевлаштування в керівному органі російського банку²². Суд погодився з відсутністю зв'язку між підсанкційною особою та банком агресора, а самі обмежувальні заходи були застосовані внаслідок використання неактуальних та неперевірених даних.

Верховний Суд також неодноразово наголошував, що суди не повинні застосовувати положення нормативно-правових актів, які не відповідають Конституції та законам України, незалежно від того, чи оскаржувались такі акти в судовому порядку та чи є вони чинними на момент розгляду справи, тобто згідно з правовою позицією Верховного Суду такі правові акти (як

²² Рішення Касаційного адміністративного суду від 10 лютого 2025 року у справі №990/176/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125710216>.

закони, так і підзаконні акти) не можуть застосовуватися навіть у випадках, коли вони є чинними²³.

Скасування в порядку адміністративного судочинства судом правового акту, що передбачає обмежувальний захід (санкцію), та який був визначальною умовою, що дозволила визнати наявність суспільно небезпечного діяння в кримінальному провадженні щодо порушення чи обходу санкції та в якому було постановлено судові рішення, що набрало законної сили, слід розглядати як нововиявлену обставину, яка дозволяє переглянути таке судові рішення за заявою учасника судового провадження про перегляд. Відповідно до ч. 2 ст. 459 КПК України, нововиявленими обставинами, зокрема, визнаються обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі собою або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Варто зауважити, що у випадку скасування внаслідок протиправності або неконституційності в адміністративному чи конституційному судочинстві правового акту чи його відповідних положень, на основі якого застосовано обмежувальний захід, зміна змісту кримінального закону не відбувається. Як наслідок, кримінальне провадження у справі про порушення санкції підлягатиме закриттю за відсутністю *actus reus*, тобто у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України), що як відомо, визнається реабілітуючою підставою закриття провадження.

Закриття ж провадження на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України (втрата чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння) натомість має місце у випадку скасування окремих положень КК України, а не інших законів, до яких відсилає кримінальний закон. Так, після прийняття рішення Конституційним Судом України щодо визнання неконституційною

²³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 вересня 2023 року у справі № 260/3564/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114021133>.

статті 366-1 КК України²⁴, Вищий антикорупційний суд вимушений був закрити провадження у справах про декларування недостовірної інформації на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України за клопотанням обвинуваченого²⁵.

Правові наслідки реабілітуючих юридичних фактів, які припиняють санкційні правовідносини *ex post*, узагальнено можна звести до такого переліку: 1) непритягнення до кримінальної відповідальності особи, яка порушила санкцію, та закриття провадження (в частині визнаних протиправними положень) за реабілітуючою підставою – відсутність складу кримінального правопорушення; 2) якщо особа була засуджена, то вона вправі подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами; 3) особа має право на відшкодування шкоди згідно з Законом «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Аналогічні «реабілітуючі» підходи можна відстежити в судовій практиці щодо кваліфікації втечі з-під варти та злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарання, якщо *ex post* судовим рішенням тримання під вартою та (або) відбування покарання були визнані застосованими до особи незаконно. Так, згідно з п. 15 постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» від 26 березня 1993 р. № 2, якщо особа засуджена за статтями 183 («Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти») чи 183-3 («Злісна непокора вимогам адміністрації виправно-трудової установи») КК України 1960 р. за дії, які вона вчинила під час *незаконного* позбавлення волі чи тримання під вартою, вирок підлягає скасуванню, а справа закриттю на

²⁴ Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

²⁵ Ухвала Вищого антикорупційного суду від 5 листопада 2020 року у справі № 991/6677/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92749845>.

підставі п. 2 ст. 6 КПК України 1960 р. за відсутністю в діях складу злочину. При цьому не може бути засуджена особа за втечу з-під варти під час попереднього ув'язнення, поки судом не буде в установленому порядку доведена її винність у вчиненні того злочину, за який їй було обрано такий запобіжний захід²⁶.

Цей підхід є усталеним і для чинної вітчизняної доктрини кримінального права. Так, у науково-практичному коментарі до ст. 391 КК України («Злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарання») підкреслюється, що «...відмова виконати незаконні вимоги чи протидія незаконним розпорядженням виключає відповідальність за ст. 391 КК, а вчинення засудженим малозначного проступку тягне за собою застосування лише заходів стягнення (статті 68 та 132 КВК). Якщо особу засуджено за ст. 391 КК за злісну непокору чи протидію адміністрації, які були вчинені під час відбування незаконно призначених покарань, вирок, постановлений за ст. 391 КК, підлягає скасуванню, а справа припиненню на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК»²⁷. Те ж саме стосується й втечі з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України), які були незаконно застосовані до особи: «Особа не може бути засуджена і за втечу з-під варти, доки судом не буде доведено її провину у злочині, у зв'язку з яким було обрано такий запобіжний захід. Не можуть бути кваліфіковані за ст. 393 КК і дії особи, як самовільно покинула відповідну установу, якщо доведено, що ця особа трималася від вартою або була засуджена до позбавлення волі за відсутності законних підстав»²⁸.

Аналогічний підхід застосовується згідно з доктриною кримінального права і в разі притягнення до відповідальності особи за ухилення від відбування покарання, призначеного незаконно: «Відповідальність за ст. 389

²⁶ Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 № 2. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-93#Text>.

²⁷ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. С. 897–898.

²⁸ Там само. С. 901.

КК можлива лише за умови, якщо особу засуджено до покарання із законних підстав. *Якщо покарання призначене незаконно, то вирок за ухилення від його відбування підлягає скасуванню, а кримінальне провадження припиненню за відсутності у діянні особи складу злочину (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК)»²⁹.*

Зрештою, у чинному КК України є низка статей, які передбачають кримінальну відповідальність за невиконання вказівок чи вимог певних посадових осіб або перешкодження діяльності певних суб'єктів, наприклад, *невиконання законних вимог* народного депутата України, депутата місцевої ради (ст. 351), *невиконання законних вимог* Вищої ради правосуддя, її органу чи члена Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2), *перешкодження законній діяльності* Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (ст. 114-1), умисне *перешкодження здійсненню журналістом законної професійної діяльності* (ст. 171) тощо.

У кожному разі йдеться лише про *законні* вказівки/вимоги та *законну* діяльність суб'єктів. Якщо відповідні вказівки, вимоги чи діяльність у підсумку визнаються незаконними, то це виключає підставу кримінальної відповідальності за відповідне невиконання вказівок/вимог чи перешкодження діяльності (відсутній склад кримінального правопорушення), навіть якщо на момент вчинення діяння вони ще не були визнані незаконними. У тих випадках, коли в КК України не міститься прямих законодавчих указівок на те, що відповідні вимоги, вказівки чи діяльність мають бути законними, доктрина та судова практика виходять із того, що це само собою впливає зі змісту (смислу) кримінально-правових норм: перешкодження діяльності певного суб'єкта, як і порушення чи недотримання певних правил, норм, вимог чи вказівок лише тоді можуть утворювати таку ознаку об'єктивної сторони складу, як суспільно небезпечне діяння, якщо відповідні діяльність, правила,

²⁹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. С. 892.

вимоги, норми та вказівки відповідали Конституції та законам України та не порушували конституційні та конвенційні права і свобод людини.

Іншим прикладом може бути справа, у якій Вищий антикорупційний суд засудив голову Державіаслужби за ч. 2 ст. 364 КК України, в основі протиправності діяння якого було покладено невиконання наказу Мінінфраструктури України, який однак пізніше (вже після вчинення інкримінованого діяння) було скасовано Окружним адміністративним судом міста Києва з огляду на те, що міністерство вийшло за межі своїх повноважень. Касаційний кримінальний суд дійшов висновку, що відмова засудженого виконати наказ Міністерства, виданий поза межами повноважень останнього, відповідала законодавству, що діяло на час подій, і не може розглядатися як дія чи бездіяльність «в порушення законодавства» і «всупереч інтересам служби». Вища судова інстанція також підкреслила, що такий підхід, який не дозволяє застосовувати нечинне законодавство на момент вирішення питання про відповідальність, *a fortiori* застосовний у випадку притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки вимоги до якості кримінального закону є більш жорсткими порівняно з іншими видами відповідальності. У підсумку, за наслідком касаційного перегляду кримінальне провадження було закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України (не доведено *actus reus*)³⁰.

V. Нереабілітуючі правоприпиняючі юридичні факти

Інші юридичні факти, якими припиняються санкційні правовідносини та *ex post* припиняється дія правового акту, не є реабілітуючими з точки зору притягнення до відповідальності особи за порушення санкції, якщо такі порушення були вчинені до настання вказаних юридичних фактів. Вони є нереабілітуючими у зв'язку з тим, що не тягнуть за собою визнання застосованого обмежувального заходу протиправним (незаконним), відсутнє рішення суду, яке б становило підставу для припинення дії відповідного

³⁰ Постанова Касаційного кримінального суду від 8 липня 2024 року у справі № 761/32259/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120342069>.

правового акту, що містить санкційні обмеження. У такому разі настання правоприпиняючих юридичних фактів не анулює підстави кримінальної відповідальності за порушення та обхід санкцій, які мали місце ще коли відповідний правовий акт зберігав чинність та діяв.

По-перше, відповідно до ч. 5 ст. 5 Закону України «Про санкції», рішення щодо застосування санкцій повинно містити строк їх застосування, крім випадків застосування санкцій, що призводять до припинення прав, та інших санкцій, які за змістом не можуть застосовуватися тимчасово (зокрема, позбавлення державних нагород України, інших форм відзначення застосовується безстроково). Тож *сплив строку застосування обмежувального заходу*, визначеного в рішенні РНБО, є одним із можливих юридичних фактів, що припиняє санкційні правовідносини.

Так, наприклад указами глави держави, затвердженими Верховною Радою України, було застосовано секторальні санкції до Республіки Нікарагуа – строком на 5 років³¹, до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері – строком на 50 років³². Виходячи з інформації, яка міститься в Державному реєстрі санкцій, персональні санкції застосовуються на різні терміни, переважно на 5 або 10 років. Строк застосування санкції може бути продовжений або змінений шляхом внесення змін до відповідного правового акту, або шляхом прийняття нового. Водночас, частина санкцій, у т. ч. й тих, які за змістом застосовуються тимчасово, були запроваджені безстроково, що підриває їх легітимність з огляду на непропорційність та суперечність самій суті санкцій, як тимчасових заходів.

³¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 лютого 2021 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Республіки Нікарагуа»: Указ Президента України № 41/2021 від 1 лютого 2021 року. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/412021-36445>.

³² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2023 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері»: Указ Президента України № 762/2023 від 20 листопада 2023 року. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7622023-48981>.

Порушення та обхід, учинені протягом строку дії обмежувального заходу, залишаються кримінально-протиправними якщо на момент вирішення справи по суті вже сплив відповідний строк (навіть якщо він не був продовжений). Такі самі діяння, учинені після спливу строку застосування санкції, не є її порушенням чи обходом.

По-друге, припинення чи звуження санкційних заборон та обмежень може бути наслідком внесення змін до Закону України «Про санкції». Законодавець може змінити підстави застосування санкцій, порядок їх застосування, змінити зміст окремих санкцій чи взагалі виключити норму, якою передбачено певний вид санкції.

Водночас закони та підзаконні нормативно-правові акти, до яких відсилають бланкетні диспозиції КК України, не є частиною кримінального закону. У зв'язку з цим й не може ставитися питання про ретроактивну (зворотну) дію кримінального закону в часі.

Так, відповідно до рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000, «зміни, що вносяться до нормативно-правових актів інших галузей права, посилення на які містить бланкетна диспозиція, не змінюють словесно-документну форму кримінального закону. Така диспозиція кримінально-правової норми залишається незмінною. Кримінальний закон і за наявності нового, конкретизованого іншими нормативно-правовими актами змісту бланкетної диспозиції кримінально-правової норми не можна вважати новим – зміненим – і застосовувати до нього положення частини першої статті 58 Конституції України та частини другої статті 6 Кодексу». У цьому ж рішенні Суд також зазначив, що «протилежне означало б можливість зміни кримінального закону підзаконними актами, зокрема постановами Верховної Ради України, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів

України, що суперечило б вимогам пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України»³³.

Ця правова позиція була взята за основу також і касаційною інстанцією. Так, Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у справі, у якій особу було засуджено за незаконне поводження з особливо небезпечним наркотичним засобом, однак після вчинення діяння постановою Кабінету Міністрів України наркотичний засіб перестав бути особливо небезпечним, виснувала, що такі зміни підзаконного нормативно-правового акту, а саме переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 травня 2000 р. №770, посилення на який містять бланкетні диспозиції КК України, не змінюють словесно-документну форму кримінального закону і кримінально-правова норма залишається незмінною³⁴. Це дало підстави Об'єднаній палаті вирішити, що внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України не є змінами до КК України, що й виключає застосування ст. 5 КК та ст. 58 Конституції України.

По-третє, припинення чи звуження санкційних заборон та обмежень може відбуватися внаслідок зміни або скасування обмежувального заходу актом органом/посадовою особою, якими він був застосований.

Відповідно до ч.ч. 6 і 7 ст. 5 Закону України «Про санкції», рішення про внесення змін до санкцій приймається органом, що прийняв рішення про їх застосування відповідно до цього Закону, за власною ініціативою або на підставі пропозицій органів державної влади, зазначених у частині першій цієї статті. У свою чергу, рішення про скасування санкцій приймається органом, що прийняв рішення про їх застосування відповідно до цього Закону, у разі якщо застосування санкцій привело до досягнення мети їх застосування.

³³ Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00#Text>.

³⁴ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 24 лютого 2025 року у справі №552/4770/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711164>.

В Україні фактично суб'єктом прийняття рішення про зміну або скасування санкцій є РНБО, хоча її рішення вводяться в дію указами Президента України, котрі і є нормативною підставою. У випадках, передбачених ч. 2 ст. 5 Закону «Про санкції», укази глави держави затверджуються постановами Верховної Ради України. У ч. 5 ст. 459 КПК України спеціально підкреслюється, що не допускається перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження.

Зміна санкційних обмежень може полягати, наприклад, в уточненні чи звуженні їх змісту, зменшенні строку їх застосування. Скасування може виражатися в припиненні застосування як всіх, так і окремих санкцій щодо фізичної чи юридичної особи, секторальних санкцій чи санкцій, застосованих щодо суден. Санкцію може бути не лише скасовано (зокрема, й достроково – до спливу строку її застосування), але й змінено в такий спосіб, що з моменту зміни певне діяння вже не вважається порушенням/обходом санкції. Однак у такому разі діяння перестають бути порушенням/обходом санкцій лише в разі, якщо вони були вчинені після скасування чи відповідної зміни санкції.

Таким чином, вплив строку дії санкції та дії суб'єкта правотворчої ініціативи (Верховна Рада України, Президент України) щодо внесення змін до правових актів, на підставі яких застосовувалися санкції, або ж скасування цих актів чи окремих їх положень таким суб'єктом, загалом не виключають підставу кримінальної відповідальності за порушення та обхід санкцій, що мали місце до настання цих правоприпиняючих юридичних фактів.

Водночас те, що санкція вже не застосовується з «нереабілітуючих» підстав під час вирішення питання про відповідальність особи, може бути враховано судом у межах тих чи інших заохочувальних інститутів кримінального права, наприклад, особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки на підставі ст. 48 КК України

чи від покарання у зв'язку з втратою суспільної небезпечності на підставі ч. 4 ст. 74 КК України (за умови, якщо порушення визнаватиметься нетяжким злочином).

Висновки.

Чинне законодавство України демонструє фрагментарне охоплення порушення та обходу санкційних обмежень. У КК України відсутня спеціальна норма щодо порушення санкцій, що змушує правозастосувача кваліфікувати такі діяння за суміжними нормами (зокрема, ст. 111-1, ст. 111-2, ст. 364, ст. 367 КК України). При цьому, у таких випадках, власне акт санкційного законодавства не слугує прямою підставою для відповідальності, але може виступати елементом протиправності у бланкетних диспозиціях.

Процес криміналізації порушення обмежувальних заходів в Україні знаходиться на етапі активної реалізації. Курс на євроінтеграцію зобов'язує Україну здійснити транспозицію Директиви (ЄС) 2024/1226, що потребуватиме не лише криміналізації порушення українських санкцій, але й узгодження національної правової рамки в частині криміналізації порушення санкцій з рамкою ЄС. Ця необхідність транспозиції додатково актуалізує проблему впливу темпоральної дії підзаконних санкційних актів на кримінально-правові відносини. Припинення санкційних правовідносин, якщо воно має місце вже після вчинення діяння, може впливати на наявність складу злочину, що вимагає розмежування реабілітуючих та нереабілітуючих правоприпиняючих юридичних фактів.

Аналіз правових рамок ЄС та України підтверджує, що право на ефективний судовий захист (ст. 263 ДФЄС, ст. 55 Конституції України) є ключовою гарантією легітимності санкційної політики. Проте, між системами існує суттєва відмінність: українська санкційна правова рамка не містить чітко закріпленого та формалізованого механізму активного адміністративного оскарження підсанкційним суб'єктом до РНБО. Це створює процедурну

прогалину, яка ускладнює оперативний захист прав адресатів санкцій поза межами судової процедури.

Реабілітуючі юридичні факти – це скасування судом або визнання неконституційним правового акту, на підставі якого застосовано санкцію (указу Президента, постанови Верховної Ради України, Закону України «Про санкції» чи їх окремих положень). Правові наслідки реабілітуючих юридичних фактів, які припиняють санкційні правовідносини *ex post*, узагальнено можна звести до такого переліку: 1) непритягнення до кримінальної відповідальності особи, яка порушила санкцію, та закриття провадження за відсутності складу кримінального правопорушення (*actus reus*); 2) якщо особа була засуджена, то вона вправі подати заяву про перегляд судового рішення суду, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами; 3) особа має право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок притягнення до відповідальності на підставі протиправно застосованої санкції.

Натомість нереабілітуючі юридичні факти – вплив строку дії санкції та дії суб'єкта правотворчої ініціативи (Верховна Рада України, Президент України) щодо внесення змін до правових актів, на підставі яких застосовувалися санкції, або ж скасування цих актів чи окремих їх положень таким суб'єктом, загалом не виключають підставу кримінальної відповідальності за порушення та обхід санкцій, що мали місце до настання цих правоприпиняючих юридичних фактів.

Список використаних джерел

1. Directive (EU) 2024/1226 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures and amending Directive (EU) 2018/1673. *EUR-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32024L1226>.
2. Бедовська О. Санкції та верховенство права: як знайти баланс. *Опора*. URL: <https://opora.ua.org/viyna/sanktsiyi-ta-verkhovenstvo-prava-iak-znaiti-balans-24638>.
3. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 09 жовтня 2024 року у справі № 639/6386/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122179677>.

4. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 17 березня 2025 р. у справі № 592/13646/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125860413>.

5. Директива ЄС про криміналізацію порушення санкцій: Огляд та рекомендації для України: аналітика [Климосюк А., Рубашенко М.]; аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 2024. [б.в.]. 27 с. URL: https://confiscation.com.ua/media/Директива_ЄС_про_криміналізацію_порушення_санкцій_Огляд_та_рекомендації_для_України_1.pdf

6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

7. Єніч В., Артимо́вєць Д. Право на адміністративне оскарження санкцій. Частина 1. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pravo-na-administrativne-oskarzhennya-sankciy-chastina-1.html>.

8. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. 1040 с.

10. Кузнецов В. В. Криміналізація порушення законодавства про санкції: витоки і проблеми нормотворчої діяльності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 1. С. 123–131. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.16>.

11. Межі судового контролю при застосуванні санкцій, запроваджених РНБО України та введених у дію указом Президента України, обговорили під час засідання робочої групи НКР при ВС. *Судова влада України. Новини*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1606879>.

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 вересня 2023 року у справі № 260/3564/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114021133>.

13. Постанова Касаційного кримінального суду від 7 липня 2021 року у справі № 487/1817/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98220764>.

14. Постанова Касаційного кримінального суду від 8 липня 2024 року у справі № 761/32259/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120342069>.

15. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 24 лютого 2025 року у справі № 552/4770/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711164>.

16. Практики транспозиції Директиви ЄС 2024/1226 державами-членами Союзу: визначення кримінальних правопорушень і покарання за порушення обмежувальних заходів Союзу: аналітика [Климосюк А., Рубашенко М., Гузій

О., Хутор Т.]; аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 2025. [б.в.]. 68 с. URL:

https://izi.institute/analysts/Transposition_of_EU_directive_2024_1226_by_EU_member_states_ILI/

17. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 лютого 2021 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Республіки Нікарагуа»: Указ Президента України № 41/2021 від 1 лютого 2021 року. *Президент України.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/412021-36445>.

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2023 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері»: Указ Президента України № 762/2023 від 20 листопада 2023 року. *Президент України.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7622023-48981>.

20. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 № 2. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-93#Text>.

21. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) № 12406 від 14 січня 2025 р. *Верховна Рада України.* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621>.

22. Рішення Касаційного адміністративного суду від 10 лютого 2025 року у справі №990/176/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125710216>.

23. Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2002 від 27 березня 2002 року. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-02#Text>.

24. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00#Text>.

25. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

26. Рубашенко М. А. Право на оскарження застосування обмежувальних заходів в адміністративному порядку: вітчизняний вимір та європейський досвід. *Конституційний захист прав людини в контексті доктрини*

європейської та української юстиції: теорія і практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 25 черв. 2025 р.). Івано-Франківськ, 2025. С. 295–300.

27. Рубашенко М. А., Климосьюк А. С. Перспектива криміналізації порушення законодавства про санкції в Україні. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 1. С. 1–17. URL: <https://doi.org/10.61417/2786-7900.2024.3.6>.

28. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права [Коваль Д., Бернацький Б.]; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 96 с.

29. Ухвала Великої Палати Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження від 2 липня 2020 р. № 6-уп/2020. *Конституційний Суд України*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_un_2020.pdf.

30. Ухвала Великої Палати Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження від 31 травня 2018 р. № 27-у/2018. *Конституційний Суд України*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/27-y_2018.pdf.

31. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 5 листопада 2020 року у справі № 991/6677/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92749845>.

32. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження від 14 жовтня 2025 р. № 179-3(П)/2025. *Конституційний Суд України*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/179_32_2025.pdf.

REFERENCES

1. Directive (EU) 2024/1226 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures and amending Directive (EU) 2018/1673. EUR-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32024L1226>.

2. Biedovska, O. (2023). Sanktsii ta verkhovenstvo prava: yak znaity balans. *Opora*. URL: <https://oporaua.org/viyna/sanktsiyi-ta-verkhovenstvo-prava-iak-znaiti-balans-24638>. [in Ukrainian].

3. Vyrok Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Kharkova u spravi № 639/6386/24 vid 09 zhovtnia 2024 roku. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122179677>.

4. Vyrok Kovpakivskoho raionnoho sudu m. Sumy vid 17 bereznia 2025 r. u spravi № 592/13646/24. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125860413>.

5. Dyrektyva YeS pro kryminalizatsiiu porushennia sanktsii: Ohliad ta rekomendatsii dlia Ukrainy: analityka [Klymosiuk A., Rubashchenko M.]; analitychnyi tsentr «Instytut zakonodavchykh idei». (2024). URL:

https://confiscation.com.ua/media/Dyrektyva_Yes__pro_kryminalizatsiiu_porushe_nnia_sanktsii_Ohliad_ta_rekomendatsii_dlia_Ukrainy_1.pdf.

6. Dudorov, O.O. & Khavroniuk, M.I. (2014). Kryminalne pravo. M. I. Khavroniuk (Ed.). Kyiv: Vaite [in Ukrainian].

7. Yenich, V. & Artymovets, D. (2025). Pravo na administratyvne oskarzhennia sanktsii. Chastyna 1. *Yurydychna hazeta*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pravo-na-administrativne-oskarzhennya-sankciy-chastina-1.html> [in Ukrainian].

8. Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu z protokolamy ta deklaratsiiamy. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text [in Ukrainian].

9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. (2013). Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. T. 2: Osoblyva chastyna. V.Ya. Tatsii, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

10. Kuznetsov, V.V. (2025). Kryminalizatsiia porushennia zakonodavstva pro sanktsii: vytoky i problemy normotvorchoi diialnosti. *Nove ukrainske pravo*, 1, 123–131. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.16> [in Ukrainian].

11. Mezhi sudovoho kontroliu pry zastosuvanni sanktsii, zaprovadzhenykh RNBO Ukrainy ta vvedenykh u diiu ukazom Prezydenta Ukrainy, obhovoryly pid chas zasidannia robochoi hrupy NKR pry VS. *Sudova vlada Ukrainy. Novyny*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1606879> [in Ukrainian].

12. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 21 veresnia 2023 roku u spravi № 260/3564/22. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114021133>.

13. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu vid 7 lypnia 2021 roku u spravi № 487/1817/18. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98220764>.

14. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu vid 8 lypnia 2024 roku u spravi № 761/32259/16-k. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120342069>.

15. Postanova Obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu vid 24 liutoho 2025 roku u spravi № 552/4770/19. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711164>.

16. Praktyky transpozytsii Dyrektyvy Yes 2024/1226 derzhavamy-chlenamy Soiuzu: vyznachennia kryminalnykh pravoporushen i pokarannia za porushennia obmezhuvalnykh zakhodiv Soiuzu: analityka [Klymosiuk A., Rubashchenko M., Huzii O., Khutor T.]; analitychnyi tsentr «Instytut zakonodavchykh idei». (2025). URL: https://izi.institute/analysts/Transposition_of_EU_directive_2024_1226_by_EU_member_states_ILI/ [in Ukrainian].

17. Pro pravotvorchu diialnist: Zakon Ukrainy vid 24 serpnia 2023 r. № 3354-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

18. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 1 liutoho 2021 roku «Pro zastosuvannia sektoralnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii) do Respubliki Nikarahua»: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 41/2021 vid 1 liutoho 2021 roku. *Prezydent Ukrainy*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/412021-36445>.

19. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 lystopada 2023 roku «Pro zastosuvannia sektoralnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii) do Rosiiskoi Federatsii ta Respubliki Bilorus v oboronno-promyslovii sferi»: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 762/2023 vid 20 lystopada 2023 roku. *Prezydent Ukrainy*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7622023-48981>.

20. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny, poviazani z porushenniamy rezhymu vidbuvannia pokarannia v mistsiakh pozbavlennia voli: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 26.03.1993 № 2. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-93#Text>.

21. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy i Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta Zakonu Ukrainy «Pro sanktsii» shchodo vstanovlennia vidpovidalnosti za porushennia spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii) №12406 vid 14 sichnia 2025 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621>.

22. Rishennia Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 10 liutoho 2025 roku u spravi №990/176/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125710216>.

23. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy № 7-rp/2002 vid 27 bereznia 2002 roku. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-02#Text>.

24. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 19 kvitnia 2000 roku № 6-rp/2000. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00#Text>.

25. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 27 zhovtnia 2020 roku № 13-r/2020. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

26. Rubashchenko, M.A. (2025). Pravo na oskarzhennia zastosuvannia obmezhuvalnykh zakhodiv v administratyvnomu poriadku: vitchyzniani vymir ta yevropeyskyi dosvid. *Konstytutsiyni zakhyst prav liudyny v konteksti doktryny yevropeiskoi ta ukraïnskoi yustytzii: teoriia i praktyka: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Ivano-Frankivsk, 25 cherv. 2025)*. Ivano-Frankivsk, 295–300 [in Ukrainian].

27. Rubashchenko, M.A. & Klymosiuk, A.S. (2024). Perspektyva kryminalizatsii porushennia zakonodavstva pro sanktsii v Ukraini. *Naukovyi visnyk NDI problem dosudovoho rozsliduvannia*, 1, 1–17. URL: <https://doi.org/10.61417/2786-7900.2024.3.6> [in Ukrainian].

28. Sanktsiinyi dovidnyk: uroky dlia Ukrainy z praktyky inozemnoho sanktsiinoho zakonodavstva ta mizhnarodnoho prava [Koval D., Bernatskyi B.]; Tsentr prav liudyny ZMINA. (2023). Kyiv [in Ukrainian].

29. Ukhvala Velykoi Palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy pro zakryttia konstytutsiinoho provadzhennia vid 2 lypnia 2020 r. №6-up/2020. *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_yn_2020.pdf.

30. Ukhvala Velykoi Palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy pro zakryttia konstytutsiinoho provadzhennia vid 31 travnia 2018 r. №27-u/2018. *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/27-y_2018.pdf.

31. Ukhvala Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu vid 5 lystopada 2020 roku u spravi № 991/6677/20. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92749845>.

32. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy pro vidmovu u vidkrytti konstytutsiinoho provadzhennia vid 14 zhovtnia 2025 r. №179-3(II)/2025. *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy*. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/179_32_2025.pdf.

Rubashchenko M. A. Legal consequences of appeals, amendments and expiry of legal acts on which sanctions are applied, in the context of the grounds for criminal liability for their violation and circumvention

This academic article is devoted to a comprehensive analysis of the relationship between sanctions-related legal relations and criminal liability for violating or circumventing sanctions imposed by Ukraine after the start of large-scale aggression by the Russian Federation.

The author proceeds from the assumption that sanctions are effective only if there are criminal penalties for violating them. The critical importance of the right to appeal against restrictive measures is justified, as it not only serves as a means of protection for persons subject to sanctions, but also acts as an instrument for disciplining the authorities applying sanctions, ensuring the clarity, accuracy and validity of their decisions, which is a necessary condition for the legitimacy of sanctions policy as a whole.

The article examines the provisions of the Criminal Code of Ukraine that are currently used to classify sanctions violations, draft legislative changes and Ukraine's obligations to implement the Directive (EU) 2024/1226, the principle of the temporal effect of sanctions acts and its impact on proving the elements of a criminal offence, European Union's mechanisms for administrative and judicial appeals against sanctions, and their comparison with national mechanisms.

The key result of the study is the identification of two types of legal facts that terminate sanction legal relations – rehabilitating and non-rehabilitating: the

former are caused by the recognition of a sanctioning legal act as illegal or unconstitutional, which makes criminal prosecution impossible, and the latter are caused by the expiry of the sanction, as well as the voluntary repeal or amendment of the legal act by the subject of law-making activity, which do not affect the establishment of actus reus and criminal liability.

Key words: *restrictive measures; international sanctions; sanctions violations; sanctions circumvention; criminal liability; criminal offences; right to judicial protection; right to a fair trial; sanctions appeal.*